

ZLOČIN I KAZNA

On obožava da vozi bicikl. Obožava osećaj vetra u kosi dok se spušta nizbrdo. On je jedan od najviših u odeljenju. Popularan je. Ima mnogo drugova. Ili ih nema? Odjednom su svi nestali, čak i najbolji prijatelj, čak i Frans. Iako viđa Fransa svakog dana, Frans je daleko. Ne mnogo daleko, samo nekoliko metara, ali ipak beskrajno daleko. Negde tamo stoji Frans i smeje se. On čuje Fransa kako se smeje, ali čini mu se kao da ga posmatra kroz prozor. Niko ne ume da se smeje tako kao Frans. On bi želeo da može da se smeje sa njim, da se baci u taj smeh i da postane deo njega. A posle da stoji tamo bez daha, raspamećen. Da sija od smeha. Ali on ne uspeva da se smeje sa njim, jer je on sa druge strane, iza stakla.

On sam je miran. Toliko je miran da ga prvih nekoliko nedelja niko ne zapaža. Predstavlja se, na spiskovima je zajedno sa drugima, ali niko se ne seća njegovog imena. Ako ga sretnu na ulici, i ne jave mu se. Vidi im u pogledima da ga ne prepoznaju, ali niko ga i ne izbegava. To je sasvim u redu. Tako je mirno, tiho. Tiho je dobro. On ima svoje knjige. Ima Dostojevskog.

– Kako možeš da čitaš takve knjige? – kaže majka i podiže *Zločin i kaznu*, koju on drži na noćnom ormariću.

– Dobra je – kaže on.

– Pa o čemu se radi?

– O jednom mladom čoveku koji se zove Raskoljnikov.

– Raskoljnikov, da – kaže otac i ispravlja leđa.

Voli da sedi u miru i čita. Na klupi ili kod kuće na kauču. Voli da knjigom ispuni misli i da živi u njoj, dopušta joj da ga vodi kroz dan. Voli to, da ga knjiga vodi kroz dan, da ga usisava, da oseća knjigu u sebi, da živi život knjige. Da gazi ulicama i da bude Raskoljnikov sa svim svojim nemirima, sa svim svojim mislima, da upravlja vozom do Sankt Peterburga zajedno sa knezom Miškinom. Da sedi na suncu i čita, da ga reči vode u neki sasvim drugi dan, u neki sasvim drugi grad, da sedi za stolom sa braćom Karamazov, Dimitrijem, Ivanom i Aljošom. Da leti s rečima.

Na početku ga ne diraju. Sve se dešava tamo negde napolju. Svi ostali su tamo. Druže se. Pričaju. Smeju se. On sedi unutra iza tri sloja stakla. To je sasvim u redu. Ponekad vozi bicikl. Tada obično prolazi pored Fransove kuće. Tamo su neki bicikli, ne zna čiji su. Usput vidi Fransa pored jedne devojčice koju on ne poznaje. Frans je tamo napolju. On je ovde unutra u svojoj glavi. Sasvim je dobro. Tu je tiho, glatko i jednostavno. Glatko, jednostavno i tiho.

On ne zna kada je to počelo. Možda na času matematike? Možda sa lenjirrom? Sedi i žvaće kraj lenjira. Lenjir ima rupu. Koja je poenta s tom rupom? Čemu ona služi? Da li za kačenje lenjira? U tom slučaju, ko to uopšte kači lenjir?

Verovatno je upravo ta rupa razlog što je sve pogrešno. On sedi i žvaće lenjir. Sedi, žvaće i duva kroz tu rupu i odjednom nastaje neki zvuk. Glasno zviždanje. Tako prodorno

zviždanje da može da se čuje na razdaljini od dva kilometara, možda i tri. Onakvo kao kad neko stavi dva prsta u usta i dune. Nikada ranije to nije uspeo. Ali sada je taj zvuk tu u učionici i on ga je sam proizveo. I sledeće što oseća jeste toplota koja struji nagore ka glavi. Ušne resice gore. Učiteljica podigne pogled za trenutak, spremna da opomene, vidi da je to on, mirni, dobri dečak u redu do prozora i suzdržava se, vraća pogled na tablu. Ali to je trenutak kada sve počinje. On misli da je to taj trenutak. Jer ih je probudio. Grabljivice. Naveo ih je da se okrenu ka njemu. Seća se njihovih pogleda. Izraza u očima. Sada su ga otkrili. Sada samo čekaju.

Posle toga je drugačije. Ne zna tačno šta, ali drugačije je. Gledaju ga. Smeju mu se.

Frans stoji tamo pored bicikala zajedno sa njih četvoro-petoro. Smeju se. Kada jedan bicikl padne, obara i ostale. Metal zvekeće. Frans se smeje najviše, najglasnije. On može čuti taj smeh skroz na drugom kraju prostorije. Prepoznaje taj smeh i opet bi ga svuda prepoznao. To je takav smeh od koga svako postaje malo slobodniji, malo radosniji. On mora da se nasmeši. Kiselo. Oseća koliko mu je osmeh kiseo i hvata se za obraz.

Frans hoda na rukama. Dobar je u tome. Postoji li nešto u čemu Frans nije dobar? I Truls pokušava isto. Andeš hvata Fransa za noge i vozi ga kao kolica sve dok ne prasnu u smeh nasred travnjaka. Galame i kotrljaju se ukrug. On želi da ode do njih. Ali to nije izvodljivo. Ne može. Tu je visoka i skroz nevidljiva oграда sa tri reda bodljikave žice.

Seda sa knjigom, pokušava da čita, ali reći ne žele da budu pročitane. One beže iz njegovih očiju. On sedi i ne uspeva da odmakne dalje od jednog te istog pasusa. To je odlomak o Bogu. Dostojevski dopušta Ivanu Karamazovu da kaže da je, ukoliko Bog ne postoji, sve dozvoljeno. A ako je sve dozvoljeno, ne postoji ništa na svetu zbog čega bi trebalo imati grižu savesti.

To je jedan veliki prostor, beskrajno veliki prostor. Prosto je nemoguće preći ga peške, kao pustinju. On stoji ispred sale za fizičko i planira da pređe do kancelarije. Treba da izvadi povlasticu za autobus. Ali nije siguran. Da li da ide po sredini prostorije i da rizikuje sve ili da ide oko zgrade i žbunja, što je mnogo diskretnije.

Odjednom se seti šta je Deda rekao letos. Da se plaši mladih. Tada se svi nasmejaše. Ne samo on, već i njegov tata i mama i Baba i tetka Mete. Čudni, glupi Deda. Ali Deda nije bio nimalo uvređen, bio je ozbiljan, gledao je pravo u njega ozbiljnim pogledom i rekao da su mladi najstrašnije životinje na ovoj planeti. Rekao je takođe da bi se on radije susreo sa belim medvedom, jer njega čovek može da upuca, ali ne i nekog mladića ili devojkicu, ne tek tako, ne na ulici jednog sasvim običnog dana. Rekao je to i svi su se zajedno smejali za stolom. Ali ne i Deda. Rekao je da su mladi čopor životinja koji lovi slabije, lovi plen i igra se sa njim pre nego što ga ubije. Da se on plaši njih kada ih sretne. Da se radije okrene i ode drugim putem nego da ih sretne na trotoaru. I kada ih vidi, nikada ih ne gleda pravo u oči, jer tada oni mogu izmisliti bilo šta. Mora da bude obazriv i da ih ne gleda u oči, rekao je.

Smejali su se tada Dedi, glupom, uplašenom, čudnom Dedi. Ali sada je drugačije. Sada se on ne bi smejaao, samo bi klimnuo glavom. Jer je i on to prepoznao. Plašio se da prođe pored njih, plašio se da će ga oni videti, dobaciti mu nešto, zaustaviti ga, bilo šta. Ne svi mladi, samo neki. To su oni koji vise pored kontejnera, koji stoje ispod nadstrešnica i koji stoje kod ve-ća. Oni su najgori. Ali postoje takođe i mladi koji tumaraju okolo, koji po dvorištu love rame uz rame kao ajkule. Njih se treba posebno čuvati.

On nigde ne pripada. Nije da ga oni baš zlostavljaju. To nije baš zlostavljanje. Jedna od devojčica u odeljenju ima običaj da ga povremeno udara pesnicom u glavu i da ga naziva Pacovom. Više njih ga zove Pacov. Ali ona ga i udara u glavu, i nakon nekog vremena mu je izašla čvoruga, jer ga udara prečesto, prejako i u isto mesto. Drugi se smeju tome. I on se smeje. Pokušava da se smeje, pokušava da pokaže da je kul, da je i on sa njima, da je sve to obična šala. Svi se smeju, ali ne istim smehom. On misli da oni ne shvataju da to boli. On misli da oni ne znaju čak ni da je uplašen. Ili znaju? Da li su razumeli to kada su ga primorali da jede sijalicu? Morao je da je sažvaće, rekli su, celu odjednom, rekli su. Tada se i on nasmejao i rekao da je u redu, odlično. I učinio je to. Zapravo i nije bilo tako loše. Bilo je iznad svih očekivanja. I tada ga potapšase po ramenu i leđima i rekoše mu da je okej, da je on kul, kul tip. Ali on se seća Fransa. Fransovog lica. Seća se kako se Frans okrenuo i otišao. Frans je hodao i hodao, i iako je bio tu, bio je sve dalje i dalje.

Frans i dalje igra fudbal. Jedan je od onih koji nastavljaju. On nije takav. On je jedan od onih koji odustaju. Ne igra više fudbal. Ne igra ni košarku. Niti vozi skejt. Rolšue samo stoje u šupi. Klavir nije pipnuo više od pola godine. Gitara skuplja prašinu. Svakog popodneva gleda Fransa i dva dečaka koji su stariji. Možda dve godine stariji. Oni sede za jednim drvenim stolom dole u luci. Smeju se. On prolazi pored. Oni podignu pogled. On im klimne glavom. Posle ih čuje kako se ponovo smeju. Smeju se mnogo i glasno. Nije sigurno da se smeju njemu, ali on misli da je možda tako. Možda kažu da je to Pacov. Misli da je možda tako. Učinilo mu se kao da je čuo to kada je prolazio pored, da je Frans to rekao. Da je to Pacov.

Pacov je super nadimak, pacovi su životinje, a on više voli životinje nego ljude. Super je i da ga udaraju po glavi. On smatra da ona zapravo ne misli da ga to boli, ona koja ga udara, i nema svrhe da se nešto kaže o tome, jer to je samo jedna sitnica. Tatu i Mamu ne bi to ni zanimalo. Nema razloga za brigu, rekao bi tata. On čuje tatin glas u glavi. Nema razloga za brigu. Skoro iznerviran. Skoro postiđen. Ne želi to da kaže tati. Ne želi da tata kaže da nema razloga za brigu. Čvoruga se menja u zavisnosti od toga koliko ga udaraju u glavu. I drugi su počeli da ga udaraju u glavu. Ali shvatio je da je najmundrije da se smeje. Misli da ga oni smatraju prilično glupim. Ali smeje se. Ne želi konflikt. Ne želi da ih tuži. Zato se samo smeje i drži podalje. Smeje se svojim smehom, smehom koji uopšte ne liči na Fransov. Samo se smeje i povija glavu kada dolaze da mu lupe čvrgu, tako da mogu lakše da ga dohvate, jer je visok. I ne boli ako se savije malo, čučne i nagne se napred.

Održava se i takmičenje u tome. Svi treba da ga udare pesnicom u glavu. I Frans. Frans se smeje i ne gleda ga u oči, približava se brzo i sa strane, prilično neočekivano, ne udara jako, ali ipak je tu. Ima jedan lenjir u ruci i njime ga udara po potiljku uz jak fijuk. Možda i nije tako jako, ali bridi. Posle, kada dođe kući, odlazi u kupatilo i gleda se u ogledalo, naginge se napred. Nemoguće je da vidi svoj potiljak, pa mora da koristi i ogledalce. Ne vidi krv. Bridi dugo, dugo nakon toga, čini mu se skoro cele nedelje.

Jedno mesto je sigurno. To je zeleni kauč. On nije usamljen, iako je sam. Ima mnogo prijatelja. Tata je možda njegov najbolji prijatelj. Idu u bioskop svake druge nedelje i ponekad uveče igraju skrebl zajedno sa mamom. Ponekad gledaju nešto na Jutjubu zajedno. A tu je i pas Popsi. Ne postoji ništa lepše od uranjanja glave u njeno krzno kada dođe kući iz škole. Posle, kada mama pita da li je sve u redu, on okrivljuje samo alergiju, kaže da ga svrbe malo oči i da će biti sve u redu.

A tu su i sve knjige. On ide u biblioteku. Pozajmljuje knjige, kese pune knjiga. Dani su puni priča. Laknulo mu je kada je konačno dobio dozvolu od tate da prestane da svira u školskom orkestru i da završi sa izviđačima. Bilo mu je drago što više nije morao da ide u klub mladih u koji su drugi išli svakog četvrtka. Nije mnogo mislio na druge. Oni su živeli tamo negde napolju i nisu ga se ticali. Mogao je da ne mari za njih. Ipak nije. Jer se Frans obično nalazio dole u luci sa ostalima. Sedeli su tamo na jednom od pristaništa i pričali. Nije znao o čemu pričaju. Možda o devojkama. Ili filmovima. Ili šta će raditi na jesenjem raspustu. O čemu su oni pre najčešće razgovarali? Da li su uopšte razgovarali? Ne seća se.

Često su gradili kolibe u šumi. Stvarali su tajni jezik i kodove. Verali su se po granama i pravili zamke za životinje, kao i grobove za njih. Prošlo je mnogo od tada. Skoro četiri nedelje. Sada Frans sedi napolju na jednom od pristaništa i razgovara sa dva starija dečaka.

Ne seća se tačno kako je to počelo. Možda najviše kao igra. Jer nije želeo da smrša. Samo je shvatio da želi da vidi svoje kukove kako vire. Misli da je zabavno kad vidi kukove kako mu vire i kad može da izbroji sva rebra u ogledalu. Stomak se uvlači. Može jasno da vidi muskulaturu, a ako stoji potpuno pravo, može da vidi i ispod gaćica.

To je na neki način više projekat nego želja za mršavljenjem. On samo postavlja sebi neke granice da bi video kako uspeva da kontroliše težinu. To je više jedno naučno istraživanje nego korekcija tela, kaže sam sebi. Postavlja prvo granicu na šezdeset kilograma, ali kada dođe na tu kilažu, misli da je zanimljivo da vidi da li može da smrša na pedeset pet. A onda je zabavno spasti na pedeset.

Tako obeležava dane. Svakog jutra je jednako napet. Meri se nakon što piški, a pre nego što popije vodu. Prvo stoji na prstima, pre nego što spusti pete. Pazi da stoji na zadnjem delu, jer najviše voli da oseti kraj vage pod petama. Kilaža je ili porasla ili se smanjila. Ako je porasla, to je loš dan. Pređe samo desnom rukom preko potiljka i oseti čvorugu, povređeno mesto. I plaši se. A kada ga majka pita za doručkom kakav mu je dan, on odgovori: „Ništa posebno“, ili samo uzdahne. Ali ako se smanjila nekoliko stotina grama, onda je to dobar i srećan dan, dan sa velikim i neslućenim mogućnostima i on se više ne plaši odmora u školi. Ne plaši se ničega. I kada Frans stoji tamo na travnjaku i prebacuje loptu preko mreže sa svojim novim drugovima, sve je u redu. Može samo da stoji tamo, da se smeje i da prebacuje loptu preko mreže, može i da sedi na pristaništu i da ćaska uveče, jer to je sasvim u redu, sasvim u redu.

Sve je u redu i sa kišnim glistama. Dobro je. Oni to zovu hrana za pacove. U pitanju je čitava grupa, uključujući i devojčice. I Fransa takođe. Jednostavno je zabavno. I on se takođe smeje, gleda u druge i smeje se. Hrana za pacove! Ali negde u glavi se pali crvena lampica, negde u potiljku nešto treperi i kada ga neko čvrsto drži za vrat kao policajac i tera da klekne, uspaniči se i stiska ponovo usta, čvrsto, stiska zube tako da se ugrize za jezik, stiska čvrsto, pa oni moraju na silu da mu otvaraju usta. Jedan od njih je već spremio kišne gliste. Drugi mu zabacuje glavu unazad. Gotovo je kada on zatvori oči. Tada je oko njega mirno. Mirno kao kada bubnjevi najavljuju nešto u cirkusu, kao kada akrobata na užetu počinje da balansira. Neko priča. To je saopštenje. To je sada jedna predstava. I on je glavni lik. Stoji tamo u manježu sa povezom na očima i dan smrdi na piljevinu, balegu i slonove. Oseća nešto na usnama. To je glista, prva glista. Mirno je kao kada se akrobate puste. Oseća kako se glista migolji po ustima. Drže mu otvorena usta i glista mu podrhtava na jeziku, golica

ga. Puštaju ih jednu po jednu. Oseća ukus metala i zemlje. Oseća kako se glista migolji. Prvo jedna, a onda još jedna. Nije opasno, kaže on sam sebi. Nije opasno. Ptice jedu gliste. To su samo proteini. Nije otrovno. Poenta je samo progutati, proterati ih kroz grlo. Progutati. Kao i sijalicu. Progutati. Ali on povraća. Pljuje. Oni mu ne dozvoljavaju da se izvuče. Drže ga čvrsto. Ruke su mu iza leđa i bole ga.

Nastavlja da drži zatvorene oči još dugo. Čak i nakon što su ga pustili. Otvara oči i vidi da su otišli daleko. I Frans je daleko. Možda uopšte nije ni bio tu. Drugi su ušli unutra, ali on ne ide za njima. Odlazi kući. Kod kuće leže u krevet. Ne misli. Potpuno je miran. Ali u njemu sve bruji.

Kasnije te večeri baca stolicu kroz prozor. To je izazvala jedna jedina sitnica. Majka mu je samo rekla da treba da raspredi garderobu. Nije ni bilo svađe. Samo je odjednom podigao stolicu.

Prozor je razbijen, a stolica i delići stakla leže rasuti na travnjaku i u leji ispod prozora. On mora te noći da prespava kod roditelja jer je kod njega u sobi hladno, prehladno. Mora da leži na dušek u podu pored majke. Te noći je majka prvi put primetila da je on smršao. Otac je to odavno video, ali nije ništa rekao. Ali majka to vidi prvi put tek kada je navlačio majicu preko glave.

– Dragi bože, koliko si mršav – kaže ona i prekriva usta rukom. On se vidi u njenim očima. – O, dragi bože, koliko si mršav – kaže ona opet.

Nije mogao da zaspi dugo u noć. Dugo je ležao i slušao njihovo disanje. Tada je udario Fransa u lice stegnutom pesnicom, šutnuo ga više puta u stomak, čuo kako mu se lome rebra i osetio kako vrat popušta. Udario ga je sekirom po glavi tako da mu se lobanja raskolila i ubadao ga pajserom u grudi više puta. Zamislio je jednu veliku mašinu za mlevenje mesa u kojoj je samleo Fransa, i gledao ga kako puca, kako se pretvara u kašu. Predao se bezobzirnou i brutalnom mučenju koje se završava smrću. Ne udara nikog drugog. Samo Fransa.

Dan nakon toga počinje ponovo da jede. Odlazi u školu uzdignute glave.

– To je Pacov – šapuće neko. On ih čuje. Ne mari mnogo. Neko mu pruža glistu, maše mu njome ispred nosa i pita da nije gladan, da li želi užinu. On se ne smeje, ne gleda ih, samo prolazi pored. Oni se smeju, ali ne zadugo. On odlazi kroz školsko dvorište, pored svih njih, pravo ka klupi na kojoj sede Frans i još nekolicina njih. Frans prestaje da priča i podigne pogled. I ostali pogledaše.

On ih brzo pogleda i klimne im glavom. Seda pored njih, vadi *Braču Karamazove* i počinje da čita. Ne uspeva da prati tekst. Pogled mu leti kroz redove, oči se zadržavaju na rečima, ali one ne žele da budu pročitane. Uprkos tome on je uporan, čita ih iako pružaju otpor, čita ih i pored toga što se migolje. On nastavlja, lista, baca pogled na prvu reč na narednoj strani, ali ne zna šta čita, jer mu u glavi buči i zuji, a pažnja mu je kao čamac koji pokušava da održi pravac. Da se ne prevrne. Da se ne potopi. Jednog dana će pisati o njima, razmišlja. O svima zajedno, o svemu. Jednog dana će zapisati to. Neće pisati u prvom licu, biće previše lično. To će biti jedan anonimni lik bez imena. Bilo ko. Jedini koji će imati ime je Frans. On će pisati o Fransu – najboljem prijatelju kojeg je ikad imao.

(Sa norveškog preveo **Dušan Zdravković**)